

UN INEL CU GEMĂ DESCOPERIT RECENT ÎN DACIA SUPERIOR¹

Radu OTA*
Anca MATIȘ**
Ovidiu-Maxim OARGĂ***

Cuvinte-cheie: *Ceres, inel cu gemă, sardonyx.*

Keywords: *Ceres, finger ring with gem, sardonyx.*

Rezumat: *Subiectul acestui articol privește un inel de fier care are montată o bijuterie de sardonix cu reprezentarea zeiței Ceres, descoperit întâmplător în primăvara anului 2019, pe teritoriul satului Tibru, comuna Cricău, județul Alba. Orașul este situat în zona de vest a Depresiunii Transilvaniei, la poalele Munților Trascău, o subdiviziune a Carpaților Occidentali. Piesa fusese donată de un localnic care a descoperit-o întâmplător, lângă izvorul pârâului Tibru, care izvorăște din Munții Trascău și se varsă în valea Galda, care la rândul său se varsă în râul Mureș (Maris). Aceasta se constituie într-o importantă arteră hidrografică a Daciei romane. De-a lungul timpului, în satul Tibru, au fost descoperite urme de locuire romană dintr-o vilă rustică, un relief votiv și un altar închinat Dianei, un altar votiv închinat lui Jupiter Optimus Maximus și alte artefacte. În bibliografie inelul prezintă o datare largă, specifică secolelor I–III p.Chr., dar, în opinia noastră, bijuterie poate fi datată în secolul al II-lea p.Chr. datorită execuției fine a imaginii gravate a zeiței și a numeroaselor detalii legate de veșminte.*

Abstract: *The subject of this article is the analysis of an iron ring that has a sardonyx gem mounted with the representation of the goddess Ceres, discovered by chance in the spring of 2019, in the territory of Tibru village, Cricău commune, Alba County. The town is located in the western area of the Transylvanian Depression, at the foot of the Trascău Mountains, a subdivision of the Western Carpathians. The piece had been donated by a local resident who discovered it by chance near the source of the Tiber stream, which springs from the Trascău Mountains and flows into the Galda valley, which in turn flows into the Mureș (Maris) river. This constitutes an important hydrographic artery of Roman Dacia. Traces of Roman habitation from a villa rustica, a votive relief and altar dedicated to Diana, a votive altar*

* Radu OTA: Muzeul National al Unirii Alba Iulia; e-mail: eractum@yahoo.com.

** Anca MATIȘ: Muzeul National al Unirii Alba Iulia; e-mail: hermyona_1983@yahoo.com.

*** Ovidiu-Maxim OARGĂ: Muzeul National al Unirii Alba Iulia; e-mail: ovidiu_maxim_oarga@yahoo.com.

¹ Aducem calde mulțumiri colegiei dr. Ana-Cristina Hamat-Georgescu pentru sfaturi și punerea la dispoziție a tezei sale de doctorat, care ne-au fost de un real folos în editarea acestui modest material.

dedicated to Jupiter Optimus Maximus and other artefacts have been discovered over time in the village of Tibru. The ring has in bibliography a broad dating, from the century I–III AD., but, in our opinion, the gem can be dated at the IInd century AD, due to the fine execution of the engraved image of the goddess and with numerous details related to the garments.

Introducere

Subiectul acestui articol privește analiza unui inel din fier care a fost donat Muzeului din Alba Iulia de către un localnic² din satul Tibru, com. Cricău, jud. Alba, în luna martie a anului 2019. Este vorba despre o descoperire întâmplătoare realizată de acesta în punctul "Fântâna Fiașului", la aproximativ 70 m de izvorul pârâului Tibru. Localitatea se află la 22 km nord-vest de Alba Iulia, în partea vestică a Depresiunii Transilvaniei, la poalele Munților Trascău, pe culoarul Turda-Alba Iulia³.

Din punctul de vedere al documentării arheologice se cunoaște faptul că pe teritoriul satului Tibru au fost identificate prin periegeze mai multe vestigii aparținând epocii romane: un drum și o *villa rustica*, unde au fost găsite fragmente de conducte ceramice, cărămizi cu ștampila legiunii a XIII-a Gemina⁴, un relief și un altar votiv dedicate Diane, primul de către Ulpius Vindex⁵, și nu în ultimul rând, un altar votiv închinat lui IOM de către un anume Claudius Valentinus⁶.

Descriere și analogii

Zeița este redată în picioare, cu capul spre dreapta, înveșmântată într-un *chiton* lung, care îi acoperă membrele inferioare. Se pot observa cutele marcate vertical, cu eleganță, ale veșmântului, creându-se astfel un efect de „umbră”, la fel ca la statuile de înaltă calitate artistică. Peste *chiton* apare un *himation*, care învăluie torsul zeiței, două falduri atârând în diagonală în zona abdomenului, iar un capăt al acestuia fiind adus la spate. Pe cap poartă o scufie (sau poate este vorba despre coafură), peste care este așezată o cunună vegetală; în mâna dreaptă ține un sceptru sau o sulită, iar în cea stângă, care este deteriorată, ținea probabil un mănunchi de spice sau o *patera*. Analogii apropiate găsim la gemele din jaspis roșu cu reprezentarea lui Ceres descoperite în necropola romană de la Isaccea⁷ și la Novae în Moesia Inferior⁸. Un exemplar asemănător, dar nu identic, provenit de la Micia, din Dacia Superior, se găsește în colecțiile Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca, pe care zeița este redată purtând *chiton* și *himation*, ținând în mâna dreaptă spice de grâu, iar în cea stângă un sceptru⁹. O analogie destul de apropiată provine de la Porolissum, unde zeița este redată cu sceptru în mâna dreaptă ridicată, și cu două

² Mulțumim încă o dată domnului F. L. I. pentru spiritul civic arătat, prin donarea acestui inel Muzeului Național al Unirii Alba Iulia.

³ SAVU 1987, p. 623–624, fig. 214.

⁴ REP ALBA 1995, p. 191, nr. 2–3.

⁵ IDR III/4, 55–56.

⁶ DAICOVICIU 1941, p. 317, nr. 1; IDR III/4, 57.

⁷ SIMION 2005–2006, p. 176, n. 3, fig. 1/3.

⁸ DIMITROVA-MILČEVA 1980, p. 49, nr. 76.

⁹ ȚEPOSU-DAVID 1960, p. 528, nr. 9, fig. 1/16.

spice de grâu în cea stângă¹⁰. O altă gemă care se aseamănă cu a noastră se află în colecția Cabinetului Numismatic al Bibliotecii Academiei Române¹¹.

Ceres este o divinitate agrestă, similară cu Demeter a grecilor, care era protectoarea roadelor pământului și a agricultorilor în general. Era redată cu câteva atribute specifice precum spicele de grâu, coșul și ghirlanda cu spice de grâu purtată pe cap¹².

Inelul este din fier, având montată o piatră semiprețioasă de formă ovală (sardonyx de culoare albă cu nuanțe maro). Este prelucrat prin turnare, veriga făcând corp comun cu caseta ovală în care este prinsă gema (dimensiuni: 2,6 × 2,3 cm; dimensiuni gemă: 1,3 × 1 cm).

Din punct de vedere tipologic se încadrează în tipul 2.13.2 Riha¹³ pentru descoperirile de la Augusta Raurica, din Germania Superior, tipul I, varianta 1 Ruseva-Slokoska 1991¹⁴, tipul 2a Guiraud¹⁵ pentru descoperirile din Gallia, tipul I/C Facsády pentru descoperirile de la Aquincum, din Pannonia Inferior¹⁶, și tipul II. 2. 4a Hamat pentru descoperirile din Dacia Superior, cu cele mai bune analogii la Micia¹⁷, toate acestea încadrându-se cronologic între sec. I și mijlocul sec. al III-lea p.Chr. Nu în ultimul rând dorim să amintim de o imagine a lui Ceres de pe un tipar pentru meda-lioane ceramice de la Apulum, în care zeița este redată îmbrăcată într-un *chiton* lung până la glezne, peste care are un *himation* marcat foarte elegant. În mâna dreaptă ține un sceptru regal, iar în cea stângă spice de grâu. Este o schemă iconografică foarte asemănătoare cu cea gravată pe piatra noastră de inel¹⁸.

Concluzii

Inelul de fier cu gema din sardonyx pe care este redată zeița Ceres face parte din descoperirile mediului rural al Daciei romane. Nu este întâmplător că avem de-a face cu divinitatea protectoare a agriculturii și a roadelor pământului. Purtătorul căuta ca zeița să-i asigure recoltele împotriva calamităților naturale, fiind probabil unul din fermierii din zonă. Modul de redare a detaliilor veșmintelor (*chiton* și *himation*) și ilustrarea efectului de „umbră” similar statuilor din piatră de calitate superioară, ne fac să credem că avem de-a face cu o gemă din sec. II p.Chr., poate chiar mai timpurie, ajunsă în Dacia odată cu purtătorul său. Având în vedere că inelul este din fier, nu poate fi vorba despre o persoană avută, cu un rang social înalt. Dar era suficient de înstărită (probabil un veteran proprietar de fermă) pentru a-și permite achiziționarea unei asemenea piese gliptice.

¹⁰ ŢEPOSU-MARINESCU, LAKÓ 1973, p. 7, nr. 21, pl. II, fig. 21.

¹¹ GRAMATOPOL 2011, p. 124, nr. 204, pl. X/204.

¹² FERRARI 2003, p. 276–277.

¹³ RIHA 1990, p. 37.

¹⁴ RUSEVA-SLOKOSKA 1991, p. 200, nr. 269.

¹⁵ GUIRAUD 1988, p. 79.

¹⁶ FACŚÁDY 2009, p. 42, Table 2, p. 92.

¹⁷ HAMAT 2011, p. 99–100, nr. cat. 147, 149, 150, 152, 153.

¹⁸ ANGHEL *et alii* 2011, p. 93, nr. 136.

BIBLIOGRAFIE

REP ALBA – V. Moga, H. Ciugudean (ed.), *Repertoriul arheologic al județului Alba*, Alba Iulia, 1995.

ANGHEL *et alii* 2011 – D. Anghel, R. Ota, G. Bounegru, I. Lascu, *Coroplastica, medalioane și tipare ceramice din colecțiile Muzeului Național al Unirii Alba Iulia*, Alba Iulia, 2011.

DAICOVICIU 1941 – C. Daicoviciu, *Neue Mitteilungen aus Dazien*, Dacia VII–VIII (1937–1940) [1941], p. 299–336.

DIMITROVA-MILČEVA 1980 – A. Dimitrova-Milčeva, *Antike Gemmen und Kameen. Aus dem Archäologischen National Museum in Sofia*, Sofia, 1980.

FACSÁDY 2009 – R. A. Facsády, *Aquincumi ékszerek. Jewellery in Aquincum*, Budapest, 2009.

FERRARI 2003 – A. Ferrari, *Dictionar de mitologie greacă și romană*, București-Iași, 2003.

GRAMATOPOL 2011 – M. Gramatopol, *Geme și camee din colecția Cabinetului Numismatic al Bibliotecii Academiei Române*, teză de doctorat, Brașov, 2011.

GUIRAUD 1988 – H. Guiraud, *Intailles et camées de l'époque romaine en Gaule (Territoire français)*, Paris, 1988.

HAMAT 2011 – A.-C. Hamat, *Podoabe și accesorii vestimentare feminine din Dacia Romană. Cu privire specială la Dacia Superior*, teză de doctorat, Universitatea de Vest Timișoara, 2011.

RIHA 1990 – E. Riha, *Der römische Schmuck aus Augst und Kaiseraugst*, *Forschungen in Augst* 10, Augst, 1990.

RUSEVA-SLOKOSKA 1991 – L. Ruseva-Slokoska, *Roman Jewellery. A collection of the National Archaeological Museum-Sofia*, London, 1991.

SAVU 1987 – A. Savu, *Culoarul Turda-Alba Iulia*, în: D. Oancea, V. Velcea (coord.), *Geografia României III. Carpații românești și Depresiunea Transilvaniei*, București, 1987, p. 623–630.

SIMION 2005–2006 – G. Simion, *Gemele din colecția I. C. E. M. Tulcea*, Peuce S.N. 3–4 (2005–2006), p. 173–182.

ȚEPOSU-DAVID 1960 – L. Țeposu-David, *Gemele și cameele din Muzeul Arheologic din Cluj*, în: *Omagiul lui Constantin Daicoviciu: cu prilejul împlinirii a 60 de ani*, București, 1960, p. 525–535.

ȚEPOSU-MARINESCU, LAKÓ 1973 – L. Țeposu-Marinescu, E. Lakó, *Catalogul colecției de geme romane*, Zalău, 1973.

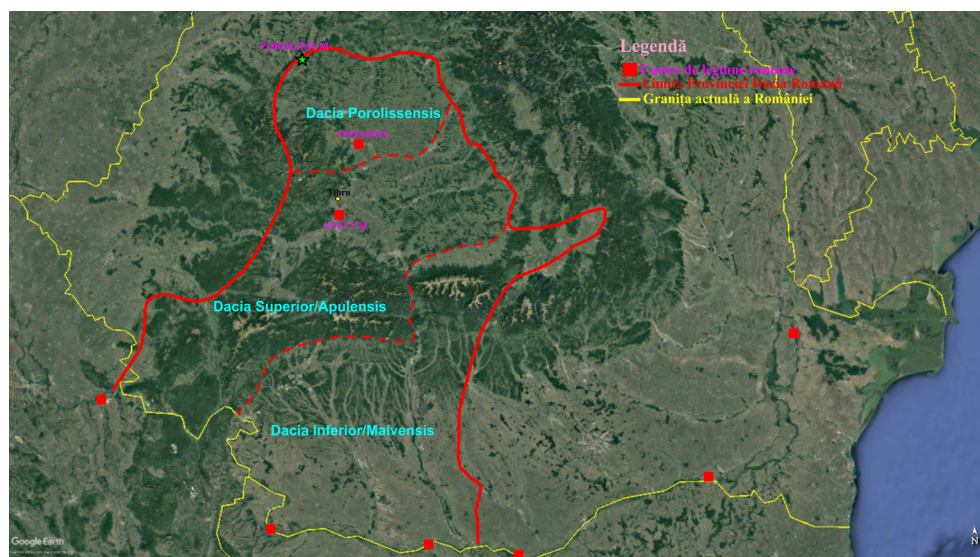

Fig. 1. The map of Roman Dacia with de place of discovery.

Fig. 2a. Image of the iron gem ring that has the representation of Ceres.

Fig. 2b. Images of the iron gem ring that has the representation of Ceres.